

2020-1-LV01-KA204-077527

Vizualno v lahkem branju

Avtor: Peter Gaber

Datum priprave: 30. september 2022

DISCLAIMER: The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

»Lahkogled«

Avtor: Peter Gaber – slikar in ilustrator

Vse osebe v besedilu so zaradi poenostavitve v moški obliki, ampak zajemajo oba spola.

Viri podatkov so navedeni v sprotnih opombah.

1. UVOD

1.1. O avtorju

Z risanjem se ukvarjam že celo življenje. Leta 2009 sem postal magister umetnosti, akademski slikar. Istočasno sem se začel ukvarjati tudi z vodenjem različnih likovnih delavnic in tečajev.

Vedno sem imel strast tako do kreativnega izražanja kot do iskanja povezanosti med ljudmi. Razumevanje ljudi s posebnimi potrebami je bilo del mojega življenja, ker je bil moj brat od zgodnjega otroštva naprej podvržen težavam na področju duševnega zdravja in je bilo življenje z nenehnim prilagajanjem zame čisto vsakdanje. Ker področje vzgoje in življenja z osebo s posebnimi potrebami v času mojega otroštva še ni bilo dobro raziskano, je bilo v družini veliko kaosa in nesporazumov. Že takrat se mi je zdelo, da se da marsikaj »nerešljivega« rešiti s komunikacijo in trudom, vendar sem potreboval še 20 - 30 let, da sem z izkušnjami in opazovanjem to zares potrdil.

V Centru za pomoč mladim v Ljubljani sem kot prostovoljec spoznal delo v socialno - preventivnem sektorju in bil aktiven v vrsti delavnic in treningov.

Zadnja leta delam kot ilustrator raznolikih projektov in stilov. Preko društva Center za pomoč mladim in Zveze Sožitje (katere člani smo tudi družinsko), sem spoznal Zavod Risa. Sodelovali smo v projektu Zveze Sožitje, kjer sem bil soočen z ravno pravim izzivom, ki je združil moje želje iz otroštva – likovnim izražanjem in iskanja povezanosti med ljudmi - lahkim branjem.

Različni stili mojih ilustracij in slik

Preko Zavoda Risa sem spoznal tudi druge (mednarodne) organizacije in posameznike, s katerimi sem sodeloval v več projektih o lahkem branju, tako v obliki ilustriranja, kot predavanj o podobah v lahkem branju. Večinoma pa sem delal in se učil od kolegic in kolegov pri Zavodu Risa, s katerimi smo tudi skupaj zazrti v prihodnost lahkega branja.

Postopoma smo skupaj odkrivali in odkrivamo, kako se ustvarja lahko branje. Nastala je množica ilustracij, ki se praviloma nanašajo na ključna, a v naši družbi slabo komunicirana in posledično nedostopna področja – zakonodajo, spolnost, zdravstvo ipd.

Izbor mojih ilustracij v lahkem branju

Lahko branje je postalo eden mojih osrednjih, tako osebnih kot profesionalnih izzivov. Želim ga pomagati raziskati in razvijati. Zato je tudi nastala pobuda za to poglavje, ta projekt, za katerega upam, da bo uspel pokazati realno izvedljive smernice razvoja lahkega branja. Ker pa življenje niso samo izzivi, ampak tudi veselje, sem projekt (delovno) poimenoval *Lahkogled*.

1.2. Kratek opis projekta

Preko komentarjev uporabnikov lahkega branja in ljudi, ki delajo z njimi, na naše izdelke v lahkem branju smo ugotovili, da je prostora za raziskovanje in razvoj ogromno. Izkazalo se je, da lahkega branja ne cenijo samo ljudje s težavami branja in razumevanja, ampak je zelo uporabno tudi ostalim, ker hitro in jasno predstavi določeno vsebino.

Vsebina v lahkem branju je potrebna vsepovsod, saj zaenkrat večina ključnih informacij javnega značaja še ni prilagojena ljudem z ovirami v razumevanju standardnih informacij. Informacije so zato številnim zaklenjene na tako pomembnih področjih, kot so zdravstvo, zakonodaja, šolstvo in varnost.

Ni presenetljivo, da je potreba po lahkem branju celovito prisotna v mednarodnem prostoru in se je vsaka država loteva po svoje, nekatere z več desetletnimi izkušnjami, nekatere pa šele zdaj odkrivajo to možnost.

V širši ekipi smo ob različnih priložnostih že večkrat izpostavili različne ideje, nastavke projektov in možnosti angažiranja. V želji, da strnem svoja razmišljanja, sem se lotil pisanja tega prispevka, ki bi lahko postal oporna točka likovnemu delu v lahkem branju.

S tem uvodnim razmišljanjem v obliki posebnega, samostojnega poglavja smernic za lahko branje v slovenščini, ki ga imam možnost oblikovati v okviru projekta Promoting Easy-to Read Language for Social Inclusion PERLSI, ki ga sofinancira Evropska komisija, želim postaviti temelje za projekt Lahkogled. Medtem, ko želim v tem besedilu na podlagi dosedanjih spoznanj predstaviti, kako nastane lahko vizualno branje (LVB), katerih pravil se držim, kje vse se LVB potrebuje in kako ga lahko skupaj razvijamo, je nujno nadaljnje raziskovanje tega področja, kar je potrebno zastaviti v sodelovanju s končnimi uporabniki in strokovnjaki različnih smeri (likovnost, lažji jezik, psihologija ipd.).

Predvsem pa želim povabiti k sodelovanju, deljenju informacij in izkušenj ter odprtosti za nove rešitve.

2. LAHKO VIZUALNO BRANJE, POMEN, RAZLIČNI VIDIKI IN KJE VSE GA POTREBUJEMO

2.1. Življenje v poplavi manipulativnih podob

Danes živimo v poplavi podob. 100 let nazaj, neke še manj, so bili ljudje v vsakdanu obkroženi z redkimi fotografijami, slikami in freskami. Zato je bil npr. obisk cerkve za marsikoga velik dogodek, ker je bilo tam več umetelno izdelanih podob, ki so naredile vtis na ljudi, vajene bolj praktično urejenega okolja, večkrat surovega in neestetskega.

Sledile so tehnološke revolucije, ki so svet preplavile s podobami. V zadnjem stoletju najprej z množično uporabljeno fotografijo, nato televizija, plakati, največji skok pa se je zgodil proti koncu 20. stoletja z izbruhom interneta.

V zadnjih desetletjih smo bombardirani s podobami, preko njih pa sporočili. Velik del njih je takšno ali drugačno oglaševanje, od promocije izdelkov, zdravstvenih uslug do političnih strank. V zadnjem stoletju pa so napredovale tudi psihologija in sorodne znanosti, ki se v oglaševanju skoraj praviloma uporabljajo manipulativno.

Podjetja povzdigujejo svoje izdelke nad druge z obljubo, da so bolj kvalitetni, bolj ekološki, bolj dostopni, bolj estetski, bolj ustrezni. Politiki obljublajo svojim volivcem resnico, marljivost, skrb za gospodarstvo in okolje, socialno pravičnost, nižje davke.

V boju za prevlado na prostem trgu prodaje izdelkov in uslug prihaja do zavajanja, obljubljanja brez prave podlage, ter manjših in večjih laži. V teh manipulacijah imajo veliko vlogo kratki slogani in vpadljive podobe. Oboji uporabljajo "preprosti" ali "enostavni" jezik (ang. Plain Language), ki se že bliža lahkemu branju, ker želijo izpostaviti bistvo in ga posredovati uporabniku. Na žalost pa ta storitev ali izdelek ni nujno v skladju z interesi tega uporabnika in ga načrtno zavaja.

Lahko branje pa ima nasproten odnos do informacij. Trudi se jih izraziti najbolj neposredno in na najbolj dojemljiv način, ki bo omogočil uporabniku odločitev, kaj s temi informacijami storiti. Ker je v javnem interesu obveščenost ljudi o vsem, kar se jih tiče, je odsotnost informacije enako problematična, kot zavajajoča informacija. Lahko branje je oblika informiranja, ki pokrije to vrzel. Lahko vizualno branje pa s svojo neposrednostjo pri tem ključno pomaga.

2.2. Navidezno lahko branje

Vse informacije so lahko podane v lahki ali težki obliki in v različnih vmesnih stopnjah. Koncept »lahkosti« ni enostaven, ker lahko pomeni različne stvari.

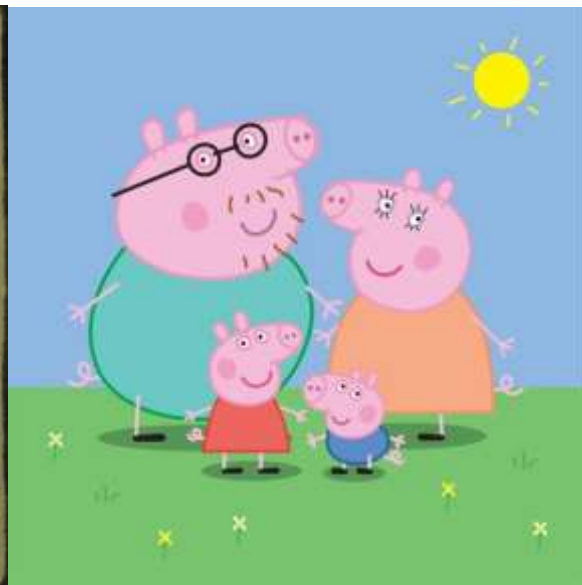
2.2.1. Otroške slikanice

Ko oblikujemo podobe za mlajše otroke, jim želimo olajšati izkušnjo dojetanja vsebine in spodbuditi njihovo domišljijo. Tako izdelane podobe bodo očesu prijetne in izčiščene, ker želimo otroke pritegniti k zgodbi za temi podobami.

Take podobe pa niso nujno lahko branje, ker so oblike običajno deformirane, barve pa premočne. Majhni otroci se kmalu naučijo povezovati bolj abstraktne oblike z njihovimi pomeni in realističnimi ustreznici, zato v ilustracijah za otroke prevladujejo poudarjen avtorski slog in pretiravanja.

Lila Prap, Ljubezen¹

Puja Pepa, naslovnica²

¹ Vir: Google

² Vir: Google

2.2.2. Prometni znaki

Prometni znaki nam v močno abstrahiranih in stiliziranih podobah izražajo bistvo situacije na cesti, ki je trenutno aktualna. So zgolj pragmatični. Vse, od oblike znaka, barv, obrob in dodanih oznak in števil, je premišljeno in strogo določeno. Udeleženci v prometu, ki poznajo te znake se preko njih hitro znajdejo in tudi kombinacija teh znakov praviloma ni problem, saj znaki dopolnjujejo informacije, ki nas zanimajo in določajo pravila.

Prometni znaki niso v lahkem branju, ker so podobe abstraktne in niso neposredno povezane z resničnostjo, kot jo poznamo. Predvidevajo, da bomo znali razvozlati kode stilizacije in simbolov na znaku, ali pa da jih prepoznamo. Dogovorjenih znakov se moramo naučiti. Vozniki se jih naučijo na tečaju cestno prometnih predpisov in so večinoma zmožni teh interpretacij, niso pa same po sebi jasne. Lahko branje omogoča lastno interpretacijo z minimalno predznanja in sklepanja.

Različni prometni znaki³

³ Vir: Google

2.2.3. Reklame

Zdi se, kot da bi se reklame za izdelke pogosto pretvarjale, da so v lahkem branju. Uporabljajo preproste slogane in izčiščene realistične podobe, da bi predale informacijo. Vendar praviloma svoj izraz uporabljajo za čustveno manipulacijo uporabnikov. Obljubljajo, da je izdelek boljši za uporabnike od konkurenčnega, da je bolj primeren za njihov karakter ali pa celo, da se jim bo v primeru, če se ne odločijo za nakup, zgodilo kaj neprijetnega (ne bodo socialno sprejeti, uspešni itd.).

Reklame niso v lahkem branju, ker v svojem bistvu pretiravajo.

Reklama za kremo za kožo⁴

Primer reklame in realnosti iz interneta⁵

2.2.4. Priročniki

Bližje lahkem branju so lahko priročniki, učbeniki in poljudnoznanstvena literatura. Tovrstne publikacije želijo praviloma posredovati bistvene informacije, zato večkrat uporabljajo fotografije ali realistično zastavljene podobe.

⁴ Vir: Google

⁵ Vir: Google

Z lahkim branjem se razhajajo, ker niso specializirane v smeri enostavne percepcije. V njih je po navadi preveč detajlov, za razumevanje vsebine pa je potrebno določeno predznanje. Vseeno pa uporabljajo likovne principe, ki so sorodni lahkemu vizualnemu branju, zato se lahko od njih v nekaterih primerih učimo.

Priročnik za masažo⁶

Enciklopedija živali⁷

2.3. Kaj je lahko vizualno branje?

Lahko vizualno branje (LVB) je slikovno gradivo v obliki fotografij ali drugih likovnih izdelkov, ki zadošča potrebam uporabnikov z različnimi težavami v razumevanju slikovne vsebine in jim namensko olajša interpretacijo.

Te težave so lahko zelo različne:

- Zaznavni hendikep (npr. povišana dioptrija ali barvna slepota).
- Pomanjkanje konteksta in posledično pomanjkanje referenc.
- Kognitivne ovire.

⁶ Vir: Google

⁷ Vir: Google

- Kulturna zamejitev (npr. zavračanje pogleda na razgaljeno kožo).
- Zaradi nepoznavanja kode nezmožnost dekodiranja namenoma oteženih podob.

Lahko vizualno gradivo je ustvarjeno tako, da ga najširši znan krog uporabnikov enostavno interpretira. Upošteva vrsto pravil, ki so se preko raziskovanja in preverjanja izkazala kot nujna.

2.4. Smernice izdelave lahkega vizualnega branja

- Izkušen ilustrator si do določene stopnje lahko zaupa, vendar je nujno preverjanje uporabnosti ilustracij pri uporabnikih s pomočjo njihovih podpornih oseb oz. posrednikov.
- Ilustracije morajo biti realistične in dosledno slediti besedilu. Osebe, predmeti in prostori morajo biti jasno prepoznavni, prav tako pa tudi njihovo vedenje. V primeru leposlovja, npr. lirične poezije, bi si lahko vzeli več svobode, ampak bi na to bralca opozorili.
- Ilustracije ne smejo vsebovati nepotrebnih detajlov. Ilustracija mora jasno prikazovati svoje osnovno vsebinsko izročilo. Detajli so samo v pomoč.
- Stil ilustracije, način risbe in barve mora biti podrejen nazornosti. Ključno je pravo razmerje realnosti in poenostavitve.
- Nazornost in primernost sta del razprave s strokovnjaki, posebno pri občutljivih vsebinah, na primer spolnosti. Koliko vsebine pokazati, da slikovno gradivo ne izpade izzivalno? Hkrati pa popolno izogibanje nazornosti ni koristno. Ta aspekt lahkega branja se bo na splošno najbrž izpopolnjeval še dlje časa in bo del usklajevanja med različnimi strokami.
- Ilustracija je lahko v različnih vlogah: kot dodatna razlaga, dodatna informacija ali samostoječa informacija. Ker je podobo praviloma lažje razumeti, kot besedilo, ima toliko bolj pomembno vlogo pri najbolj dostopnih oblikah lahkega branja.
- Ilustracije se lahko do določene mere dopolnjujejo tekom ilustriranja publikacije, ko se podobe dopolnjujejo v skupno celoto. Za manj ključne stvari so lahko uporabljene različne upodobitve. Na primer različni ljudje v podobnih težavah. Pri ključnih

stvareh, na primer obliki zdravstvenih pripomočkov, pa se ilustracija zaradi nazornosti ponovi – stvar presoje in preverjanja s testno ekipo.

Primeri dodatnih informacij, ki jih v tekstu ne najdemo in tekst nadgradijo:

- Razširjena predstavitev okolja, povezana z določeno situacijo (npr. ordinacija ali posvetovalnica) s pričakovanimi predmeti, orodji, barvami...
- Vizualizacija omenjenih oseb, predmetov in različnih detajlov, povezanih z vsebino (injekcija, ginekološki stol, zdrava hrana...).
- Nazornost, ki je izven lahkega branja večkrat slabo ali napačno predstavljena (seks, spolni organi, nasilje...)
- Spontano jačanje vključevanja in univerzalnosti različnih podskupin ljudi (različne barve kože, spoli, posebnosti, ovire...).

Izbor primerov mojih ilustracij v LVB, ki nazorno kažejo upoštevanje smernic izdelave LVB

2.5. Kje vse potrebujemo lahko (vizualno) branje?

Lahko vizualno branje se potrebuje povsod, kjer ljudje iščejo informacije, potrebne za avtonomno odločanje o svojem življenju.

Nekaj primerov:

- zdravstveni priročniki,
- meniji,
- smerne table,
- brošure s koristnimi informacijami,
- enciklopedije,
- razna navodila,
- leposlovje.

Ker je v interesu javnosti, da je kvalitetno obveščena o bistvenih zadevah, ki so povezane z avtonomnim bivanjem, to pomeni, da bi morala biti vsaka informacija javnega značaja na voljo v dostopni, razumljivi obliki, torej tudi v lahkem branju. To določa tudi vrsta pravnih dokumentov, v Sloveniji npr. vsaj Konvencija o pravicah invalidov⁸ in Zakon o izenačevanju možnosti invalidov⁹. Zato se zdi nujno, da se javne organizacije, kot so ministrstva, zdravstveni domovi, domovi za ostarele, sodišča, socialne službe ali javni uradi ustrezno prilagodijo in najdejo načine komuniciranja v lahkem branju. Prek sodelovanja z njimi se lahko ključne vsebine zares neposredno predstavijo uporabnikom.

3. KAKO NASTANE LAHKO VIZUALNO BRANJE?

Osnova snovanja lahkega branja je razumevanje, komu je vsebina namenjena. Zato vse od postavljanja konceptov do končne izvedbe bazira na preverjanju potreb bodočih uporabnikov LVB.

Delovna ekipa mora vsebovati za LVB specializiranega pisca, ilustratorja, koordinatorja testnih bralcev-svetovalcev z znanji in veščinami s področja lahkega branja ter vsaj enega končnega uporabnika izdelka. Koordinator in končni uporabniki, ki jih pri nas poimenujemo testni bralci-svetovalci, skupaj tvorijo testno ali validacijsko skupino.

V primeru, ko gre za specializirano vsebino, npr. spolno nasilje, v projekt povabimo tudi enega ali več strokovnjakov s področja npr. kriminologije, če delamo leposlovje, vključimo urednika za književnost, če pravni dokument, pravnega strokovnjaka itd. Tako vsebino temeljito utemeljimo in preverimo.

⁸ Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>

⁹ Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>

Ko so jasne potreba, ciljna skupina in ostale okoliščine projekta (medij, obsežnost, viri - človeški, finančni, časovni itd.), si delovna ekipa porazdeli specializirane naloge. Zameji se obseg vsebine, preveri informacije in odloči, kaj vključiti in kaj izpustiti. Ker mora biti lahko branje jasno, jedrnato in pregledno, poiščemo možnost z optimalnim obsegom gradiva, v katerega je strnjena ključna vsebina.

Ilustrator predlaga vizualne iztočnice (tehniko, medij, stil, nivo dodelanosti...) in ekipa se skupaj odloči, kako dodelani bodo likovni izdelki, ko bodo prvič šli v testiranje. Ekipi se lahko predstavi podobne obstoječe izdelke, da si lažje predstavlja pričakovan končni rezultat.

Ilustrator za začetek dela potrebuje besedilo (ali navodila, če gre za samostojno LVB), dogovorjene smernice in osnovno poznavanje vsebine, ki mu pomaga izbrati primerne motive. Namig: reference se lahko išče na internetu, tudi v obliki fotografij, ki pa morajo biti proste za javno rabo. Nato ilustrator ustvari testne slike, ki morajo biti dovolj dodelane, da bodo v testiranju jasno kazale smer končne ilustracije.

Sledi prvo testiranje v testni ali validacijski skupini, ki je sestavljena iz testnih bralcev – svetovalcev in koordinatorja. V skupini člani presodijo, ali slikovno gradivo ustreza. Motiv mora biti najprej prepoznaven in biti neposredno vezan na vsebino. Slika uporabnika ne sme zmešati, zavajati ali žaliti. Če se izkaže, da ustreza želenemu kontekstu, ilustrator nadaljuje z delom v začrtani smeri.

Če slika ni ustrezna, testna skupina podatke in predloge za popravke posreduje preostanku delovne ekipe, ki se o predlaganih rešitvah posvetuje. Sliko ilustrator nato dodela, testna skupina pa ponovno testira. Postopek se ponavlja, dokler slika ni ustrezna.

Postopek je podoben za celotno gradivo. Preverja se npr. tudi, kako je izdelek zastavljen z vidika oblikovanja, r. kako delujejo prelomi, označitve strani in podobno. Končni izdelek mora biti v celoti jasen in pregleden.

3.1. Primer nastanka konkretne ilustracije

V projektu PAL4youth¹⁰ je bilo za brošuro »Življenje žensk« med drugim potrebno narisati navodila za uporabo higienskih vložkov.

Odločili smo se, da ilustrator – jaz - vsak korak nariše posebej, nato pa slike poveže v celoto, kot neke vrste slikanico. Tehnično sem risal na grafični tablici v programu Photoshop. To mi je omogočalo lažjo uporabo fotografskih referenc, ki sem jih za pomoč našel na internetu.

Likovni pristop je bil kombinacija tanke črne linije in rahlo senčenih barvnih površin. Nastala je mehka realistična podoba, ki je bila hkrati realen prikaz vsebine, vendar zmehčana v prijetni ilustrativni maniri.

Slike so bile postavljene v center posameznih krogov in so bile vsaka kot samostojna ilustracija dobro prepoznavne. Za vrstni red branja ilustracij sem narisal puščice, ki so označevale, v kakšnem vrstnem redu naj bi bralka sledila navodilom. Pri testni ekipi je nastal problem pri dojemanju vrstnega reda, saj so bile puščice očitno preveč abstraktne in so uporabnike zmedle.

Zamenjal sem jih s številkami, ki so označevale vrstni red branja. Ko sem vse to popravil in postavil niz navodil v dve vrsti za branje od leve proti desni, je postalo testnim bralkam jasno in ilustracija je bila potrjena.

¹⁰ PAL4youth - Projekt Partnerstvo za aktivnejše življenje mladih z motnjami v duševnem razvoju (Erasmus+, 2018 – 2020) Dostopno na: <https://www.zveza-sozitie.si/pal4youth-2018-2020.html>

Navodila za uporabo higienskih vložkov

Kot omenjeno, je pomemben celoten izgled izdelka. S stališča vizualnega dela ima pomembno vlogo tudi grafično oblikovanje (oblika besedila, izbira pisave itd. so že določeni s smernicami za lahko branje, čeprav se ekipa lahko posvetuje tudi okrog teh postavk).

Končni izdelek mora biti podrejen uporabnosti in jasnosti, pri čemer lahko pomaga, da so poglavja oblikovno prepoznavna po svojih barvah, ponavljanje določenih (razloženih) simbolov itd.

Primer je simbol tehtnice v projektu myPart¹¹, kjer smo želeli vizualizirati “pravičnost”.

Tehtnica kot simbol pravičnosti iz projekta myPart

¹¹ myPart - Participativni pristopi v političnem izobraževanju z osebami z intelektualno oviro in za osebe z intelektualno oviro (Erasmus+, 2019– 2022); Dostopno na: <https://mypart-project.eu/?lang=sl>

Zgibanka projekta Child friendly justice¹²

Na koncu sledita merjenje uspešnosti in evalvacija celotnega projekta. Načeloma je vsaka nova izkušnja vsaj malo drugačna od vseh prejšnjih in pri projektih s področja lahkega branja je vsaka dragocena. Na tej točki postanejo pomembna mnenja in kritike uporabnikov novega izdelka, kot tudi njihovih bližnjih.

Zanima nas, kako uporaben se jim zdi izdelek. Komu bi ga priporočili? Bi kaj popravili? Jih je kaj zmotilo? Ali je bilo kaj nejasnega? Vedno lahko računamo, da bomo kljub trudu in testiranju z določeno ciljno skupino težko pokrili vse potrebe vseh skupin. Z novimi iztočnicami dobimo nove uvide.

¹² i Rights, Equality and Citizenship Programme, 2014-2020; Dostopno na: <https://validity.ngo/projects-2/child-friendly-justice/>

Večkrat se je že izkazalo, da so dodatne omejitve in prilagoditve pozitivno vplivale na izdelek in je ta postal še bolj uporaben. Najbolj zanimivo pa je odkrivati, da so izdelki v lahkem branju velikokrat uporabni pri vseh ljudeh, tudi tistih brez težav z razumevanjem.

Prednost lahkega branja je v dostopnosti in praktičnosti, za kar se zdi, da ustreza širokemu delu populacije.

3.2. Izdelava dostopnega generičnega lahkega vizualnega branja

Po vrsti izkušenj s projekti v lahkem branju sem prišel na idejo, da bi svoj pristop strnil v navodila, ki bi omogočala posameznikom lažje razumeti in ustvariti svoje lahko vizualno branje. Poglavje je namenjeno tako profesionalnim ilustratorjem, ki bi se radi specializirali na področju LVB, kot tudi likovnim laikom med strokovnimi delavci ali drugače zainteresiranim za področje lahkega branja.

S pomočjo spodnjih navodil bi lahko ustvarili osnovne ilustracije, ki bi bile koristne v lahkem branju, kasneje pa se seveda vsak razvije v svojo smer, z lastnimi izkušnjami in idejami.

Za likovno ustvarjanje so dobrodošli strokovno znanje in izkušnje v risanju, slikanju, dizajnu ali fotografiranju. Profesionalni ilustrator pa ni vedno dostopen, ali pa pomanjkanje časa sili v hitre in uporabne rešitve.

Za delo priporočam uporabo programa na računalniku, ki omogoča uporabo plasti (ang. "layerjev"). Tako lahko na primer uporabimo fotografijo in rišemo preko nje. V primeru, da te možnosti nimamo, lahko kopiramo motiv na papir. V obeh primerih si motiv lahko tudi izmislimo, vendar si moramo dovolj zaupati, da bo primerno realističen in tako prepoznaven.

Kar se tiče materiala v fizičnem ilustriranju, je to prepuščeno avtorju. Osebno bi prednost pred čopiči dal risalom, ki vlečejo enakomerno črno linijo. Pri barvanju pa bolj enakomernim ploskvam, da slike ne motijo nehoteni detajli, in posledično nehotena razgibanost površine, ki je možna posledica sušenja barve (kot se je zgodilo meni v sledečem primeru).

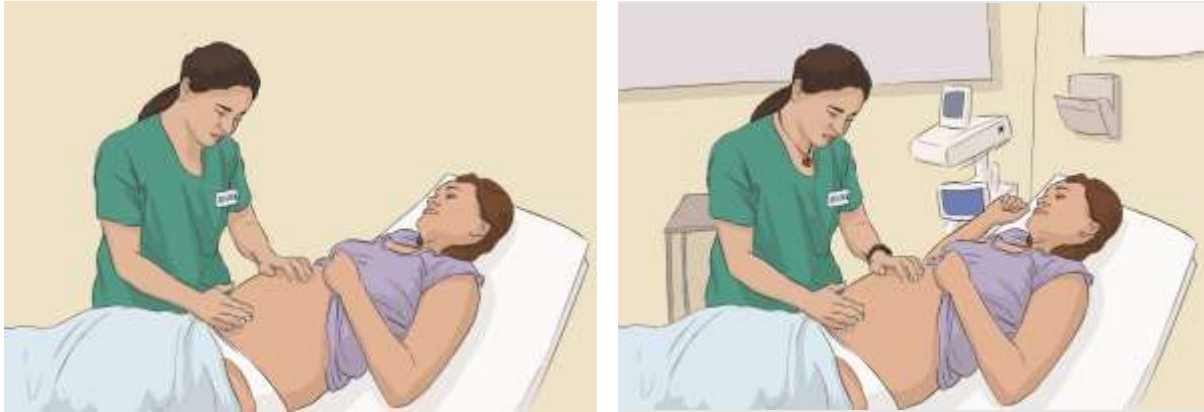
Postopek:

- Izbira motiva

Najprej izberemo jasen in poveden motiv. Priporočam uporabo ene ali več fotografij, ki nam bodo pomagale ohranjati vsebino realistično. Že takoj se odločimo, kaj je za našo želeno vsebino odveč in to iz postopka izločimo. Po potrebi prilagodimo kompozicijo.

Za pregled nosečnice sem našel zelo primerno fotografijo, ki jo je bilo treba samo rahlo prilagoditi. To je pomenilo, da je osnova ostala enaka, moral pa sem odstraniti moteče elemente v ozadju, rahlo prilagoditi barvne tone in poenostaviti detajle.

Ilustracija po referenci iz arhiva dostopnih fotografij na internetu Alamy¹³

- Urejanje motiva

V primeru dela v programu na računalniku fotografijo po potrebi obrežemo, obrnemo in uredimo kontraste ali barve, da je že v začetku čimbolj podobna končnemu izdelku. Nato jo naredimo prosojno, tako da je na beli podlagi bolj svetla in se bo dalo risati čez njo.

V primeru dela na papir (ali platno, karton, les...) pa predlagam, da imamo dano fotografijo ali druge reference pred sabo v tiskani obliki ali na ekranu.

- Risba s tanko črto

V programu narišemo v novi plasti (ločene plasti imamo, da jih lažje popravljamo in spodnjo fotografijo na koncu odstranimo) tanko in jasno risbo s črno črto. Po potrebi jo lahko narišemo večkrat, da bi lahko bolje ujeli bistvo motiva.

Na papirju narišemo risbo z nežno črto s svinčnikom, po potrebi jo radiramo in popravljamo, dokler ni ustrezna. Ker tukaj nimamo neposredne fotografije za podlago, je potrebno več spretnosti in preverjanja razmerij ter karakterja oblik. Če je potrebno, se isto risbo nariše znova. Vaja dela mojstra.

Nadaljujemo s črnim risalom primerne debeline (dovolj tanko, da lepo opiše potrebne detajle, npr. oči, in dovolj debelo, da ne izgine, ko bomo barvali preko). V primeru, da imamo namazne barve, kot so akrili, priporočam, da se skico najprej pobarva, potem šele riše zaključno črno risbo, ker se bo sicer risba preveč prekrila.

¹³ <https://www.alamy.com/>

- Barvanje

V programu v novi plasti pobarvamo oblike, na papirju pa odvisno od tehnike.

Barve naj gredo točno do črte, ker drugače robovi neželjeno zavibrirajo. Barve naj ne bodo preveč kričeče, razen v primeru, da motiv to zahteva. Ne smejo pa biti tudi preveč ubite, ker se potem ne ločijo med seboj.

Prav tako je pomembno, da se primerno ločijo glede na svetlost. Če so kontrasti prehudi, znajo posamezne oblike pritegniti preveč pozornosti.

- Dodelovanje ilustracije

Na koncu dodamo nujne detajle in sence. Kot že rečeno, lahko vizualno branje mora biti jasno, zato zaključevanje podredimo uporabnosti.

V delu na računalniku lažje testiramo, ker se ilustracija hitreje ureja in pošilja v testiranje.

Posebno če gre za serijo ilustracij, ki jih je potrebno testirati sproti, da razumemo, ali gremo v pravo smer.

Primer:

Naslednji primer je bil najprej narejen na računalniku in kaže delo po opisanih stopnjah. Ilustracijo se je testiralo, preden sem dodal detajle in sence.

Fant v stiski, postopek v Photoshopu. Testirana je bila peta verzija, vendar bi praviloma bila lahko testirana že četrta.

Za potrebe teh navodil sem naredil še verzijo na papir. Jasno je, zakaj je potrebno biti na papirju še bolj dosleden, saj je spodnja verzija manj jasna kot računalniška. V drugih kontekstih izven lahkega branja bi najbrž bila spodnja bolj zelena, ker deluje bolj umetniška, za lahko branje bi pa bilo boljše, če bi bile barve nanešene bolj enakomerno in bi se črna linija bolje videla.

Fant v stiski, postopek v tehniki akvarel na papirju

To je samo primer uporabe različnih tehnologij in situacija se seveda lahko obrne ter na papirju naredimo boljši izdelek kot na računalniku. Glavno je, da sledimo pravilom izdelave LVB, predvsem seveda dejstvu, da se izdelek takoj, ko je pripravljen do zadostne mere, testira.

3.3. Izzivi dela v lahkem vizualnem branju in možne smeri razvoja

Delo v lahkem (vizualnem) branju je v sami osnovi izziv. Od posameznikov zahteva profesionalnost, prilagodljivost, pripravljenost na razvoj, predvsem pa željo po sodelovanju.

Naštel bom nekaj tem, ki so se mi tekom dela v LVB pokazale kot vredne razmisleka.

3.3.1. Pomoč pri interpretaciji znakov in simbolov

Simboli in znaki so v večini primerov močno stilizirane podobe, abstraktno obdelane do geometričnih oblik, ki jih uporabljamo za hitro komuniciranje, kjer je to potrebno. Na primer v matematiki, v prometu, v navodilih itd.

Pomembna je razmejitev med znakom in simbolom. Iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)¹⁴:

znák -a m (ã)

1. **dogovorjen lik, ki ima določen pomen:** ta znak pomeni bolnišnico, letališče; napisati, narisati znak; razpoznavati, uporabljati znake; dogovorjeni, ustaljeni znaki; grafični, pisni znaki; znak iz več črk in števil; znak za deljenje; znaki na načrtu, zemljevidu; oblika, pomen znaka; črke, simboli in drugi znaki / jezikovni, korekturni, prometni znaki; znaki na igralnih kartah
// **lik, ki označuje, pomeni določeno osebo, organizacijo:** izdelovalec je na zadnji strani kipa vklesal svoj znak; klubski znaki na oblačilih športnikov; znak društva, organizacije
// **predmet z dogovorjeno obliko, lastnostjo, ki ima določen pomen:** znaki oficirskega čina / krona in drugi vladarski znaki / postaviti prometne znake

simból -a m (ô)

1. **predmet, lik, ki izraža, predstavlja določen abstrakten pojem; znak, znamenje:** umetnik je vzel simbole iz vsakdanje predmetnosti; oljkova vejica je simbol miru; srp in kladivo kot simbol komunizma / državni, verski simboli
// **kar kaj izraža, predstavlja sploh:** beseda je že sama po sebi simbol / glasovni simbol; idejni simbol / atomska energija je za manj razvite dežele simbol tehničnega napredka *znak, dokaz*

SSKJ v obeh primerih sicer naredi razliko, a tudi dopušča možnost uporabe obeh izrazov za oboje. Za potrebe pisanja sem določil svojo razliko med izrazoma.

Znak označuje nekaj nedvoumnega in uporablja močno stilizirane in abstraktne oblike za svoj enoznačni izraz. Po navadi se uporablja kot navodilo, kako se v dani situaciji obnašati.

¹⁴ Dostopno na: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=%2A>

Primer znakov:

Znaki: odlaganje smeti, nezavarovan prehod ceste čez železniško progo, območje nošnje maske¹⁵

Simbol je podoba, ki je lahko abstrahirano enostavna ali pa realistična in ima zadaj globlji pomen ter se jo lahko interpretira bolj subjektivno kot znak. Uporablja se za sporazumevanje med posamezniki znotraj istih skupin, kot nosilci pripadnosti ali kot enostavna jasna sporočila. Posledično se moramo pomena simbolov naučiti, da bi razumeli njihov pomen.

Primeri simbolov:

Simboli: 9 simbolov religij, simbol miru, simbol hudičevih rogov¹⁶

Osebam z oteženim razumevanjem videnege simboli običajno povzročajo težave, zato se jih pri lahkem branju izogibamo in vsebino, ki bi jo zastopata simbol ali znak pokažemo opisno ali kako drugače.

¹⁵ Vir: Google

¹⁶ Vir: Google

Menim, da bi bilo najprej potrebno izdelati arhiv pogostejših znakov in simbolov. V njem bi pokazali, kakšno uporabo imajo lahko barve in oblike, kje jih lahko najdemo in na kaj moramo biti pozorni, ko si jih razlagamo. Marsikatero znako zna interpretirati večina ljudi (tudi črke in številke so znaki), zato sem prepričan, da bi se dalo na pravi način odkleniti še veliko ostalih.

3.3.2. Boj s stereotipi

V vsaki družbi obstaja množica stereotipov, prek katerih si ljudje poenostavimo oz. interpretiramo kompleksne vsebine. Do stereotipov pridemo npr. preko ponavljanja vzorcev v vzgoji, preko vzgibov zainteresiranih posameznikov ali (kolektivnega) ponavljanja polresnic in laži o določenih stvareh, osebah ali skupinah ljudi.

Ker imajo večkrat za osnovo primere, ki jih potrjujejo, se o smislu stereotipov ne sprašujemo dovolj. To jih dela problematične, saj določeni skupini pripisujejo lastnosti, ki lahko niso resnične, predvsem pa ne veljajo za vse pripadnike te skupine.

Primeri stereotipov:

- Otroci so naivni.
- Osebe z motnjo v razvoju nikoli ne odrastejo.
- Moški so racionalni, ženske pa čustvene.
- Temnopolti ljudje so leni.
- Muslimani so samomorilski fanatiki.
- Ženske so slabše voznice.
- Gorenjci so skopuški.
- Starejši ljudje ne znajo uporabljati interneta.

Lahko branje se trudi predstaviti vsebine na resničen način, primeren lokalnemu okolju. Stereotipi so vsaj delno prisotni v vsakem okolju, najbolj toksični pa so do najbolj občutljive populacije. Posledično se zdi smiselno v lahkem branju maksimalno razbijati vpliv stereotipov z vključenjem namigov, ki kažejo na njihovo nesmiselnost.

Zato se sam v LVB trudim, kadar je le možno, postaviti raznolike osebe v vloge, ki jim stereotipi tega ne bi pripisali. Tu bi predvsem izpostavil vlogo žensk, ki so bile v preteklosti postavljene v pasivno vlogo, v LVB jih pa lahko prikažemo kot vodilne, močne in avtonomne. Hkrati mestoma lahko vključimo tudi osebe drugih kultur in barv kože.

Po drugi strani se lahko tudi na tem področju pretirava. V primeru, da delamo brošuro o ljudskih običajih v slovenskem ruralnem okolju, bo izpadlo nenavadno, če se pojavi skupina

temnopoltih žensk. Kljub temu, da bi bile v realnem scenariju dobrodošle, bi bile za simboličen namen vizualnega gradiva nenavadno umeščene in bi uporabnike brošure lahko zmedle.

Treba je najti pravo razmerje opisa realnosti in podpiranja vključenosti. Trudimo se pokazati, kdo in kaj vse smo in kaj zmoremo, še posebej, ker so ciljne skupine lahkega branja zelo raznolike in zelo podvržene stereotipiziranju. Večja pisanost motivov to zavedanje podpira.

3.3.3. Fotografija v lahkem vizualnem branju

V navodilih za ustvarjanje LVB sem poudaril, da je realističnost podob pomemben vidik. Fotografija jo preko tehničnega kopiranja podobe iz narave običajno prikaže v sami osnovi, zato deluje smiselno, da bi jo v LVB vključili takoj, brez pomisleka. V praksi pa se izkaže, da to ni nujno res. Obstajajo pa vsebine in potrebe, kjer se vsekakor izkaže vsaj za dobro, enakovredno možnosti, lahko pa tudi za primernejšo izbiro od npr. ilustracij.

Primer smiselne uporabe fotografije je, ko gre za prikaz unikatne stvari, npr. konkretne osebe, kraja ali predmeta. Ko se gre za ostale motive, je potreben dogovor. Zdi se, da je ilustracija bolj primerna za motive, ki kažejo nekaj bolj splošnega, ker dodaten odmik od specifičnega pomeni, da bo uporabnik lažje prepoznal njemu znano stvar. Likovno se namreč podoba vedno delno poenostavi, kar jo naredi splošnejšo. Dokler ostane realistično prepoznavna služi svojemu namenu in bo vsak v njej prepoznal znan motiv. Fotografija gre tukaj korak dlje in pokaže točno določeno stvar. Informacij zna biti v tem primeru preveč, saj bi lahko uporabniki LVB verjeli, da je prava samo in izključno točno ta konkretna stvar.

Vsekakor je treba uporabo fotografije še dodatno testirati in preveriti njeno primernost ter uporabnost v odnosu do likovne podobe.

3.3.4. Primer dinamične podobe

Za potrebe razmisleka sem pripravil primer, ki po eni strani kaže, kako LVB nastane, po drugi pa nakazuje določene smernice razvoja.

Izbral sem za LVB relativno zahteven primer motiva migrantov ubežnikov, ki jih je ustavila policija. Zahteven je, ker je bilo potrebno pokazati, kdo ima kakšno vlogo, hkrati pa je situacija akcijska in vsebuje množico oseb. Na primeru sem pokazal, kako se spopadam s težjimi vsebinami in kakšni pristopi so potrebni, da postanejo berljive. Kot vedno, bi jih za konkretno uporabo moral poslati v dodatno testiranje testi oz. validacijski skupini.

Poleg različnih stopenj zahtevnosti sem dodal tudi možnost različne interpretacije s pomočjo rdeče barve, ki nam po navadi sporoča razlog za nevarnost.

Poudarjene barve bi npr. nekaterim predstavljale pomoč pri interpretaciji slike. Verzija brez barv pa bi pomagala posameznikom, ki jih barve zmedejo. Dodal sem tudi verziji z napisi in puščicami za dodatno pomoč. Prepričan sem, da obstajajo še boljši načini vizualizacije konkretnega motiva, kar pa bomo v prihodnosti odkrili skupaj s ciljnim uporabniki.

Osnova

Delno poenostavljena ilustracija

Dodatno poenostavljena ilustracija

Poudarjene barve

Varianta brez barv

Jačanje interpretacije motiva, da je policija negativna

Dodatna pomoč pri interpretaciji z napisi in puščicami

Dodatna pomoč interpretacije z dodano barvo, tokrat so ubežniki bolj negativni.

V kontekstu tehnično primerne okolja, kot je internet, bi bilo uporabno imeti možnost vklopa lažjega in težjega branja. Primer sem zastavil tako, da ga je možno opazovati v različnih stopnjah zahtevnosti. Na najtežji je samo kopirana fotografija z množico, za LVB, nepotrebnih detajlov. Na najlažji pa so odstranjene odvečne osebe, urejene so barve in dodani okvirji z napisi za pomoč pri razumevanju.

Z možnostjo vklopa in izklopa zahtevnostnih filtrov bi se lahko uporabnik LVB učil brati vedno težje podobe. Začel bi z najlažjo, ki bi jo hitro razumel, nato pa dodajal elemente. Če bi mu uspelo na najtežji prepoznati isto vsebino, bi to mogoče pomenilo pomembno

potrditev in boljše razumevanje videnega. Z več vaje bi tako mogoče naslednjič lažje interpretiral bolj zahtevne podobe.

3.4. Predstavitev nastanka lahkega vizualnega branja v lahkem branju?

Kot obstaja priročnik nastajanja lahkega branja, bi lahko ustvarili tudi priročnik nastajanja LVB za uporabnike. Tako bi se sami poučili o postopku in kje in kako se lahko vključijo v proces. S tem, ko bi bilo to bolj množično razširjeno in dostopno, bi hkrati informirali in opolnomočili več posameznikov ter jih povabili k sodelovanju.

4. PRIHODNOST LAHKEGA (VIZUALNEGA) BRANJA

4.1. Uporabnost novih tehnologij

Kot že omenjeno, je tehnološki napredek zelo vplival na pomen podob v našem življenju. V poglavju “Življenje v poplavi manipulativnih podob” sem pisal predvsem o negativnih posledicah in načinih manipulacije v svetu neskončnih podob. Seveda ima tehnološki napredek z dostopnostjo informacij tudi pozitiven vpliv na kvaliteto našega življenja.

Posameznik se lažje izobrazí o vsem, kar ga zanima. Na voljo so nam podatki in slike z najrazličnejših področij s celega sveta. Že konec 90h let prejšnjega stoletja je obstajal rek – če te ni na internetu, ne obstajaš.

Danes je to toliko bolj resnično, ker se skoraj vsako stvar s pomočjo pametnih telefonov in deljenja prek socialnih omrežij dokumentira z več različnih koncev. Prednost tega je, da se tako lažje povezujejo posamezniki in organizacije, ki sicer običajno delujejo v ozadju, kot so razne nevladne organizacije.

4.1.1. Algoritmi za prepoznavanje in ustvarjanje podob

Poleg tega se razvijajo računalniški algoritmi, ki so vse boljši v prepoznavanju naših jezikov in zaznav, predvsem vizualnih in slušnih. To pomeni, da prek naprave lahko prevajamo govor v besedilo, sliko v opis slike, opis slike pa v računalniško ustvarjeno oz. sestavljeno sliko.

Dva primera računalniško generiranega poskusa LVB¹⁷

¹⁷ Vir: Google

To pomeni, da najbrž sledi čas, ko nam bodo programi znali ustvarjati podobe po naših željah. Kaj točno to pomeni za način dela likovnih ustvarjalcev še ugibamo, vsekakor pa se tovrstna orodja dalo pametno uporabiti tudi za namene LVB. Najbrž bo potrebno vsaj v začetku izdelke strogo nadzorovati, še vedno testirati, sčasoma pa se bomo mogoče lahko dovolj zanesli nanje, da bodo za vedno spremenili naše vire slikovnega gradiva v lahkem branju.

Razvoj tovrstnih tehnologij je zato pametno spremljati in takoj, ko bo možno, uporabiti v svoj prid. Že zelo kmalu bi lahko postali uporabni za ustvarjenje množice podob v LVB za potrebe arhivov ali zametkov del, ki bi jih profesionalni likovniki dokončali.

4.1.2. Izgled internetnih programov

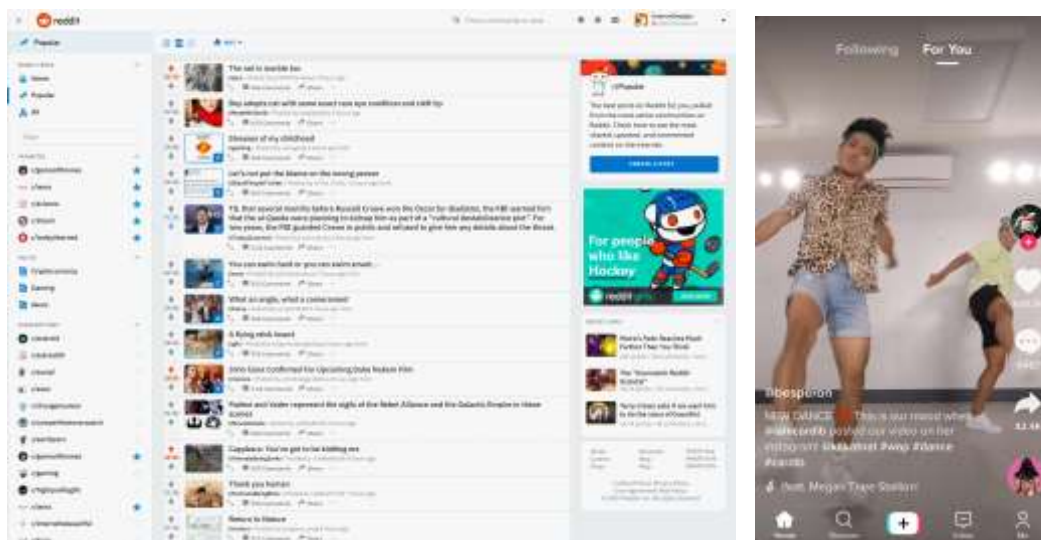
Sproti se prilagajamo izgledu in načinu uporabe internetnih programov. Vendar se kljub temu, da se trudijo biti uporabniku prijazni, ne trudijo v smer lahkega branja. Imajo isto težavo, kot sem jo opisal v poglavju Navidezno lahko branje.

Izgled je običajno prilagojen eni od dveh smernic ali obema hkrati.

V prvi nagovarja uporabnike, ki so prišli tja po specializirane vsebine, so večji uporabe programov in se znajdejo med množico podatkov, vključno z vizualnimi informacijami. Primeri takih programov so Redit, Facebook, Wikipedia, portali z novicami, večina trgovin itd. V njih prevladuje množica oken, reklam in besedil v majhnem fontu. Na splošno velja, da je internetna pismenost zahtevna in se je ob nenehnem razvoju spleta sproti učimo. Velik del omenjenih spletnih strani in programov pa je ustvarjen v izredno zahtevnem branju.

V drugi smeri gre za poenostavljene programe, ki so namenjeni temu, da uporabniki relativno pasivno sprejemamo informacije, ki so navadno zabavnega značaja. Primerih tovrstnih programov so Twitter, Instagram, Youtube ali Tiktok. Tudi, če lahko z njimi vzpostavimo interakcijo, je ta omejena na kratke stavke ali dodelitev všečkov. Algoritmi tako dobijo informacijo, česa pokazati še več, kar uporabnik praviloma sprejme kot želeno novo smer.

Kljub preprostosti so tudi ti programi pogosto neprimerni za uporabnike lahkega branja, ker računajo s predznanjem uporabe programov in zato ni jasno označeno, kako se jih uporablja.

Dva primera popularnih spletnih platform Reddit in Tiktok¹⁸

Za uporabnike LB bi lahko zagotovili svoje platforme, ki bi bile zastavljene na podlagi njihovih potreb. Te platforme bi uporabnika takoj na začetku v preprostem okolju povabile, da se sam odloči, na kakšen način zmore predelovati vsebino. Tako bi npr. lahko izbirali velikost in način prikaza slik (več barv, manj barv, večji, manjši kontrasti, močnejše, tanjše robne linije – vse te aspekte bi pa kmalu lahko zaupali algoritmom).

Prav tako uporaben bi bil tekstovni del, jasno bi bilo kje in kako se vpisuje besedilo, kako in če sploh ga algoritem popravlja, velikost in tip fonta, barva črk itd. Vsebina platforme bi bila od tam naprej lahko karkoli, lahko bi se predelalo pogovorne sobe iz različnih klepetov, lahko bi naredili Wikipedijo v lahkem branju in druge uporabne platforme. V takem okolju bi se npr. lahko uporabniki iz različnih držav pogovarjali med sabo, ker bi sistem poskrbel za vse potrebno – od enostavne prijave do prevajanja na katerikoli način.

Tovrstne platforme bi tako uporabnikom lahkega branja kot ostalim zainteresiranim omogočale povezovanje, lažjo pretočnost informacij, snovanje skupnih projektov, mednarodno testiranje lahkega branja in LVB ter tudi zabavno preživljanje prostega časa. Ključno za nastanek take platforme (ki bi recimo bil neke vrste lahko berljiv Facebook) bi bilo povezovanje med zainteresiranimi organizacijami in pa tudi finančna podpora. Mislim, da se hkrati z razvojem lahkega branja lahko formirajo tovrstne mreže in uporabne platforme.

¹⁸ Vir: Google

4.1.3. Vtičniki

Ena možnost nadgradnje interneta bi bili lahko berljivi (LB) in LVB vtičniki. Vtičniki so programi, ki obstoječemu programu dodajo novo uporabno možnost. Če bi imeli dovolj zmogljiv vtičnik, ki bi znal hkrati prevajati besedilo v LB, slike v LVB, strukturo strani bi pa poenostavil (največji izziv), bi lahko uporabnik s takim vtičnikom na vseh spletnih straneh, ki bo to omogočale, dobil vsaj približek v lahkem branju.

Z razvojem boljših algoritmov se da tudi to razviti do uporabnega nivoja, ki bi bil izredno pomemben. V primeru, da bi tak vtičnik deloval, bi bili uporabniki LB veliko bolj svobodni, saj bi lahko sami predelovali vsebine iz celotnega interneta. Poskusni primeri takih vtičnikov že obstajajo npr. Easy Reading.¹⁹

Ker so predvsem nujne informacije v javnem interesu tiste, ki bi morale biti dostopne vsem, bi take vtičnike lahko prve zagotovile oz. morale zagotoviti organizacije kot so ministrstva, občine, uradi, zdravstvene ustanove, policija...

4.1.4. Odprti arhivi slik v obliki prilagodljivega lahkega vizualnega branja

Za zadnji tehnološki korak naprej si predstavljam združitev več že opisanih možnosti; zasnovo generičnega uporabnega LVB (str. 16), dinamično podobo (str. 23) in združitev določenih idej iz tega poglavja.

Predstavljajmo si novo internetno platformo, v celoti zastavljeno v lahkem branju. Na njej bi obstajal slovar v obliki arhiva slik v LVB, ki bi ga lahko vsi zainteresirani uporabniki uporabljali in tudi dopolnjevali.

Osnova bi izgledala podobno, kot že obstoječi slovarji s slikami, vendar bi sistem v ozadju omogočal dodatne možnosti:

- Slikovno gradivo bi se dopolnjevalo tako s strani upraviteljev arhiva kot s strani uporabnikov.

¹⁹ Dostopno na: <https://www.easyreading.eu/?fbclid=IwAR1TQQZdNNwce903clQXtisOqziY0IFtBBN6KXaj-t0v-ftL-6EWLkYg8sY>

- Vse slikovno gradivo bi se vizualno poenotilo. Za to bi sprva skrbeli strokovnjaki na področju LVB, eventualno pa bi to lahko z manjšo profesionalno intervencijo delal računalniški algoritem.
- Poenotenje slik bi delovalo tako, da bi se plasti (npr. črne risbe in barve) lažje ločilo med sabo in bi jih lahko urejali naprej. Če bi bil program dovolj močen, bi to lahko naredili kar znotraj arhiva. To bi npr. omogočilo prilagajanje določenih aspektov slike specifičnim lokalnim kontekstom.
- Arhiv bi lahko upošteval specifične posebnosti uporabnikov in se temu prilagodil. To bi lahko pomenilo vse od filtrov za pomoč pri zaznavnih motnjah kot selektivnosti primernosti vsebin za različne razvojne ali kulturne omejitve itd. Najbrž bi praksa pokazala možnosti, ki jih je težko predvideti.
- Vsaka beseda v slovarju bi imela s sabo povezanih več slik. Uporabniki bi z uporabo slik določali, katere so bolj uporabne in katere manj, kar bi na nek način naredilo množično testiranje LVB znotraj tega arhiva. Mogoče bi lahko uporabili tudi znan sistem všečkanja.

Kot pri vseh aspektih lahkega branja moramo tudi tu izhajati iz potreb uporabnikov. Zato bi tovrsten projekt imel smisel, če bi združili izkušnje in potrebe iz najrazličnejših kontekstov, da bi lahko ustvarili nekaj, kar bi bilo dolgoročno uporabno vsem.

4.2. Nova sodelovanja med posamezniki in organizacijami

Lahko branje je v javnem interesu. Javni interes primarno zastopa državni aparat, ki skrbi za delovanje sistema in posameznih panog. O dogajanju znotraj sistema, katerega del smo vsi, smo obveščeni preko različnih kanalov, ki pa so zaenkrat večinoma nedostopni ljudem z ovirami, ki za razumevanje informacij potrebujejo LB in LVB. Potrebno je torej, da se te informacije prevede tudi v LB.

Širši razvoj lahkega branja v vseh oblikah ima toliko več možnosti, kolikor več organizacij in posameznikov se zaveda njegovega pomena. Zato sta nujna sodelovanje in tolmačenje. Tu so izredno pomembni vsi aktivisti in angažirani - npr. ambasadorji lahkega branja²⁰.

Pomembno je sodelovanje s strokovnjaki na različnih področjih, ki potrjujejo pomen lahkega branja. Pomagata pisanje in ustno osveščanje. Veliko ljudi je zadržanih, ker so enostavno nepoučeni. Kot se s trdom in razlago da nižati vpliv stereotipov, se da tudi predstaviti

²⁰ Ambasadorji lahkega branja v Sloveniji so predstavljeni na spletni strani Lahko je brati: http://www.lahkojebrati.si/nasi_ambasadorji

potrebe in želje ljudi, ki so večkrat tudi naše potrebe in želje. Tako kot se je že večkrat izkazalo, da lahko branje koristi vsem, ne samo ljudem s posebnimi potrebami.

Obstaja že veliko organizacij in izdelkov, ki so povezani z lahkim branjem. Spodaj sta povezavi na dve spletni strani, ki ga uporabljata vsaka na svoj način:

- Change people

<https://www.changepeople.org/blog/december-2016/free-easy-read-resources?fbclid=IwAR2795UnM-2QMqPrQOuH3nI6y7-e23QCV2xeBXLtJxsnzuXh547G6a8NZNQ>

- Show me images

<https://www.showmeimages.com/verbs?fbclid=IwAR0kgZEtjls5e9xaFCrJ5Z4FKhMzWl-oZq2Rn2QSoMUPkzVKzhsRLYh79h4>

Povezovanje in deljenje izkušenj sta danes veliko lažja kot v preteklosti, zato je prav, da to izkoristimo in skupaj snujemo nove projekte.

4.3. Specializacija zainteresiranih posameznikov za delovanje na področju lahkega branja in lahkega vizualnega branja

Kdo in kako lahko postane strokovnjak v posameznem segmentu lahkega branja? Po Haramija in Knapp²¹ so lahko branje tako avtorska ali prirejena besedila in zapisi, npr. besede, simboli, ilustracije, kot tudi avdio in video zapisi. V tem poglavju se osredotočam na besedilo in likovno podobo.

4.3.1. Pisanje in priredba besedil

"Načeloma je v lahko berljivem vodniku vse, kar potrebujemo za pripravo lahkega branja," o priročniku *Lahko je brati: Nasveti za lahko branje v slovenščini* v dveh zvezkih pravita Knapp in Haramija²². Gre za smernice, ki jih lahko uporabimo pri pripravi lahkega branja. Slovenske smernice za lahko branje, razvite v okviru projekta *Lahko je brati*²³, ki sta ga sofinancirali

²¹ Lahko je brati. Lahko branje za strokovnjake (2019). Dostopno na:

<http://www.lahkojebrati.si/Portals/1/Knjige/Lahko%20branje%20za%20strokovnjake.pdf>

²² Dostopno na: <http://www.lahkojebrati.si/PRIROCNKA>

²³ Spletna stran projekta: <http://www.lahkojebrati.si/>

Evropska komisija iz Evropskega socialnega sklada in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, uvajajo 4-stopenjskih sistem lahkega branja v slovenščini. Smernice so napisane v obliki lahkega branja, brezplačne in dostopne na spletu²⁴, zato jih tukaj ne bom opisoval. Avtorji se lahko usposablajo na različnih organiziranih delavnicah in seminarjih, v okviru projekta PERLSI pa so nastala tudi učna gradiva, ki so prav tako brezplačno na voljo na spletu.²⁵

4.3.2. Uredniško delo

Urednik publikacije v lahkem branju mora dobro poznati smernice za lahko branje. Smernice uporabi pri pregledu besedila, pri čemer mora upoštevati priporočila testno-svetovalne, validacijske skupine. Urednik običajno umesti ilustracije, pripravi navodila za oblikovalca in sodeluje s strokovnjaki, ki svetujejo na področju vsebine.

4.3.3. Testno- svetovalna skupina

Testno-svetovalna ali validacijska skupina je v procesu priprave lahkega branja nujni del uredništva. V njej sodelujejo testni bralci – svetovalci oz. testne bralke – svetovalke, ki imajo težave pri branju in razumevanju standardnih informacij. Če gre za interno objavo, je lahko včasih dovolj že sodelovanje enega samega svetovalca, v splošnem pa gre za eno ali več skupin svetovalcev, ki jih usmerja koordinator. Preverjanje pisne informacije s pomočjo testno-svetovalne skupine sledi posebnim smernicam. V evropskem projektu Train2validate²⁶ pa nastaja program usposabljanja za oba profila znotraj skupine – koordinatorja in testnega bralca - svetovalca.

4.3.4. Ilustracije v lahkem branju (lahko vizualno branje)

Za kvalitetno izdelavo LVB se mi po svojih izkušnjah zdi pomembno, da ima oseba poleg likovnih veščin tudi željo po sodelovanju in ji ni problem prilagajanje celotnega načina dela sprotnim izzivom.

V likovnem smislu mora znati ilustrator izdelovati dovolj dobre realistične motive in razumeti osnove uporabe linije, tonov in barv. Potrebuje (ali pa se želi izučiti) dovolj tehničnega znanja za delo z materiali, ker morajo biti izdelki v LVB izčiščeni in prepoznavni.

²⁴ Na: <http://www.lahkojebrati.si/PRIROCNICA>

²⁵ Dostopno na: <http://www.risa.si/Domov/Novice/ArtMID/672/ArticleID/91/LAHKO-BRANJE-IN-DOSTOPNE-INFORMACIJE-gradiva-za-usposabljanje>

²⁶ Train2validate - Strokovno usposabljanje za testne bralce – svetovalce in koordinatorje na področju lahkega branja (Erasmus+, 2021 – 2023); spletna stran: <https://plenainclusionmadrid.org/train2validate/?lang=sl>

Zelo priporočam znanje in možnost dela na računalniku, ki se je izkazalo za zelo praktično in bo v prihodnosti najbrž še veliko bolj zeleno.

Znati mora tekoče komunicirati in jasno argumentirati svoje misli in predstavljati svoje delo. Zelo dobrodošlo je tekoče znanje angleščine, ki je norma za mednarodno sporazumevanje. Vsaka izkušnja z ljudmi s posebnimi potrebami je dragocena.

Priporočam obiske dogodkov, povezanih z lahkim branjem, spoznavanje uporabnikov lahkega branja in pogovore s strokovnjaki z različnih področij, ki se ukvarjajo z lahkim branjem.

Predvsem pa priporočam prijetno delovno okolje s sprotnim testiranjem izdelkov, ki bo omogočalo tekoče sodelovanje in stalni napredek.

5. ZAKLJUČEK

Hitro, kot se sociološko in tehnološko razvija cel svet, se razvija tudi lahko branje, ki je za mnoge edini način informiranja o njim pomembnih vsebinah. Mnoge izkušnje se, ob vedno novih izzivih, izkažejo za skromne. Ves čas se pojavljajo nove potrebe po L(V)B in nove ovire, ki jih je potrebno raziskati in razrešiti.

Da bi se lažje spoprijeli z novimi izzivi, se mi zdi ključno deljenje izkušenj in odprtost k sodelovanju in sprejemanju novih izzivov in tehnologij. Projekt Lahkogled je eden od poskusov delitve izkušenj in pobud za nove skupne projekte.

Veselim se rešitev, ki bodo prišle z različnih koncev sveta, s strani vseh možnih organizacij, posameznikov, tako uporabnikov, njihovih bližnjih, kot strokovnjakov s področja lahkega (vizualnega) branja.

6. KAZALO VSEBINE

Kazalo vsebine

Vizualno v lahkem branju.....	1
1. UVOD.....	2
1.1. O avtorju	2
1.2. Kratak opis projekta	5
2. LAHKO VIZUALNO BRANJE, POMEN, RAZLIČNI VIDIKI IN KJE VSE GA POTREBUJEMO	7
2.1. Življenje v poplavi manipulativnih podob	7
2.2. Navidezno lahko branje	8
2.2.1. Otroške slikanice	8
2.2.2. Prometni znaki	9
2.2.3. Reklame.....	10
2.2.4. Priročniki	10
2.3. Kaj je lahko vizualno branje?.....	11
2.4. Smernice izdelave lahkega vizualnega branja.....	12
2.5. Kje vse potrebujemo lahko (vizualno) branje?	14
3. KAKO NASTANE LAHKO VIZUALNO BRANJE?	15
3.1. Primer nastanka konkretne ilustracije	17
3.2. Izdelava dostopnega generičnega lahkega vizualnega branja	21
3.3. Izzivi dela v lahkem vizualnem branju in možne smeri razvoja	26
3.3.1. Pomoč pri interpretaciji znakov in simbolov.....	26
3.3.2. Boj s stereotipi	29
3.3.3. Fotografija v lahkem vizualnem branju.....	30
3.3.4. Primer dinamične podobe	30
3.4. Predstavitev nastanka lahkega vizualnega branja v lahkem branju?	33
4. PRIHODNOST LAHKEGA (VIZUALNEGA) BRANJA	34

4.1.	Uporabnost novih tehnologij	34
4.1.1.	Algoritmi za prepoznavanje in ustvarjanje podob	34
4.1.2.	Izgled internetnih programov	35
4.1.3.	Vtičniki.....	37
4.1.4.	Odprti arhivi slik v obliki prilagodljivega lahkega vizualnega branja.....	37
4.2.	Nova sodelovanja med posamezniki in organizacijami	38
4.3.	Specializacija zainteresiranih posameznikov za delovanje na področju lahkega branja in lahkega vizualnega branja.....	39
4.3.1.	Pisanje in priredba besedil.....	39
4.3.2.	Uredniško delo	40
4.3.3.	Testno- svetovalna skupina.....	40
4.3.4.	Ilustracije v lahkem branju (lahko vizualno branje)	40
5.	ZAKLJUČEK.....	42
6.	KAZALO VSEBINE	43